

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2

УДК 338.48.025

Роїк О.Р.

*кандидат економічних наук, асистент кафедри туризму
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3617-8068>
E-mail: oksana.obervan@gmail.com*

Недзвецька О.В.

*старший викладач кафедри туризму
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6449-7341>
E-mail: nedzvetska.olga@gmail.com*

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена дослідженню наслідків російсько-української війни на розвиток туристичної сфери в Україні. Обґрунтовано, що в Україні в умовах воєнного часу настав час політологічного осмислення розвитку туристичної сфери як об'єкта та суб'єкта політичного процесу, а також соціально-економічного атрактора. Актуальність дослідження зумовлена тим, що національна економіка наразі характеризується потребою пошуку стабілізації економічного і соціального розвитку суспільства, а також формуванням політичних можливостей участі різних суб'єктів соціальної дії у політичному процесі, де туризм починає працювати на зміну інституційної структури. Досліджено факти культурних злочинів окупаційних військ на території України та їх наслідки в перспективі. Визначено основні фактори впливу на соціально-економічну та екологічну ситуацію під час війни. Описано ключові можливі наслідки для розвитку туристичної сфери України.

Ключові слова: туристична сфера, внутрішній туризм, виклики, перспективи розвитку, російсько-українська війна.

Roik Oksana, Nedzvetska Olga. WAYS OF DEVELOPMENT OF THE TOURIST SPHERE OF UKRAINE IN THE WAR PERIOD

The article is devoted to the study of the development of the Russian-Ukrainian war for the development of tourism in Ukraine. It is substantiated that in wartime Ukraine it is time for political science to understand the development of tourism as an object and subject of the political process and as an economic attractor, to determine the state of national and regional economy and determine appropriate management decisions. Under such conditions, the tourism sector not only shapes the political ways, methods and means of tourism in the country, but causes the development (albeit indirectly) of solving some political and economic problems and functions of the state. The relevance of the study is due to the fact that it is currently characterized by the need to seek stabilization of economic and social development of society, as well as the formation of political opportunities for national action in the political process, where tourism to change the institutional structure. Research on the development of tourism is now particularly relevant in the context of the full-scale war in Ukraine and is studied in a number of scientific and practical works. The full-scale war began not so long ago, and at present there are not many publications and research on this topic. Studies show that the tourism business in Ukraine is at the stage of structural adjustment, institutional population, the formation of intra-industry, and intersectional, interregional and foreign economic relations. The tourist infrastructure is being improved, the corresponding segment of the labour market is being formed, and a new system of state regulation of tourist activity is being created. The facts of cultural crimes of the occupying forces on the territory of Ukraine and their consequences in the future are studied. The main factors influencing the socio-economic and ecological zone during the war are identified. The internal demand necessary for the normal functioning of the economy must decrease. Accurate estimates of this decline cannot be given at this time, but it is likely to be at least a third of the military level. Such a reduction is transformed into a corresponding fall in the country's GDP. Also the key consequences for the development of the tourist sphere of Ukraine are described. The article identifies problems and prospects for the development of tourism in the war in Ukraine

Keywords: tourist sphere, domestic tourism, challenges, development prospects, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Нині в Україні в умовах воєнного часу доцільно робити політологічне осмислення розвитку туристичної сфери як об'єкта і суб'єкта політичного процесу і як економічного атрактора та соціального відновлювача, що визначає стан розвитку національної та регіональної економіки і потребує вибору відповідних управлінських рішень. За таких умов туристична сфера не лише зможе безпосередньо впливати на політичні методи та механізми розвитку даної галузі, а також на вирішення окремих соціально-економічних та політичних завдань держави в умовах воєнного часу. Актуальність такого переосмислення зумовлюється потребою формування та пошуку шляхів стабілізації негативних процесів у національній економіці, також дозволяє брати участь (хоч і не на пряму) у політичному процесі, починаючи змінювати інституційну структуру [1].

У туристичній сфері в останні роки спостерігаються істотні зміни, що відображають певні процеси соціальних, економічних та політичних перетворень в країні. Туристична сфера України знаходиться на стадії структурної перебудови, інституційного становлення, формування внутрішньогалузевих, міжгалузевих, міжрегіональних і зовнішньоекономічних зв'язків. Удосконалюється туристична інфраструктура, формується відповідний сегмент ринку праці, створюється нова система державного регулювання туристичної діяльності.

Туризм наразі сприяє розвитку національної економіки загалом, а також зумовлює розвиток інших сфер – транспорту, зв'язку, сфери обслуговування та ін. Крім того, розвиток туристичної сфери сприяє виникненню нових робочих місць та спричиняє формування нових інституційних структур, прийняття важливих законів, розробки і реалізація нових національних проєктів. Це обґрунтовує не тільки важливість розвитку туризму для національної економіки, але й формування відповідної політики держави у туризмі, як одного з основних напрямків структурної перебудови економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток туристичної сфери нині набув особливої актуальності за умов розгортання повномасштабної війни в Україні та досліджується у ряді наукових та практичних працях. Зокрема автори Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. у своїй праці проаналізували еколого-економічні наслідки російсько-української війни [2]. Тараненко Г. Г. [3]

проаналізував розвиток туризму в сучасних умовах та обґрунтував перспективи його розвитку за умов розгортання пандемії, проте автором не враховано наслідки війни та воєнного часу. У дослідженнях Паньків Н. Є. розглядається вплив війни на туризм, обговорюється поведінка учасників туристичного ринку на усіх етапах кризи [4]. Наразі тему розвитку туристичної сфери починають активно вивчати як вітчизняні, так й іноземні експерти. Серед них варто виділити дослідників Київської школи економіки, що спільно з Офісом Президента, Міністерством економіки України та Українського культурного фонду [6] реалізують проєкт «Росія заплатить» [5].

Метою статті є розкриття важливості, стану та перспективи розвитку туристичної сфери в економічній політиці України в умовах воєнного часу.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Досліджуючи сучасний стан розвитку туристичної сфери, перш за все варто розглядати її як складну систему, що перебуває під дією зовнішніх та внутрішніх чинників. За таких умов особливу роль у формуванні туристичної сфери відіграє соціально-економічна та політична стабільність у країні. Питання політичної стабільності є актуальними для різних за рівнем соціально-економічного розвитку держав світу, оскільки безпосередньо впливає на стан галузей економіки країни. Нині нестабільна політична ситуація та розгортання повномасштабної війни в Україні призвело до втрати позицій на туристичному ринку. Нині туристичному бізнесу доводиться або призупинити свою діяльність, або ж переформатовуватися у інший вид, зокрема, переїжджати, займатися волонтерством та підлаштовуватися до умов воєнного часу.

Міністерство культури та інформаційної політики України у травні задокументувало 300 воєнних злочинів Росії проти культурної спадщини України [7]. Найбільше було зруйновано релігійних споруд (106 од., 40 із яких визнані пам'ятками історії, архітектури та містобудування). За даними міністерства, пошкоджені 17 пам'яток національного значення, 81 – місцевого та 6 – нещодавно виявлених об'єктів культурної спадщини. Найбільше злочинів проти культурної спадщини здійснено в Харківській (88), Донецькій (62), Київській (49), Чернігівській (33), Луганській (21) та Сумській (20) областях [8].

Повномасштабна військова агресія Росії проти України супроводжується знищен-

ням та руйнуванням української культурної спадщини. Український інститут національної пам'яті документує вчинені воєнні злочини проти пам'яток культури. Також поступово оприлюднюватиметься зібрана інформація на офіційному сайті, та сторінках інституту у соціальних мережах: фейсбуці, твітері, телеграмі #RussiaRuinsCulture #RussiaDestroys [9].

Війна внесла суттєві зміни у роботу Українського культурного фонду, а його грантове фінансування (637 мільйонів 281 тисяча гривень) передали на потреби Збройних сил України. Проте, розпочато фандрейзингову кампанію щодо підтримки працівників сфери культури, що залишились в Україні, та культурно-мистецьких проєктів, спрямовані на популяризацію української культури, українські медіа та діяльність Українського культурного фонду [6].

Також фонд з перших днів війни розпочав боротьбу за культурні санкції проти Росії, щоб припинити співпрацю з росіянами та щоб російська культура і діячі були максимально ізольовані на міжнародній арені. Таким чином, ряд провідних міжнародних організацій припиняють або вже припинили співпрацю з країною-агресором, до них можна віднести Міжнародну раду архівів, Канадську раду мистецтв, Європейську асоціацію фестивалів, Словацький кіноінститут, Міністерство культури Естонії, Раду мистецтв Англії, Литовську раду з питань культури, Міністерство культури і спорту Іспанії, Вільнюський міжнародний кінофестиваль, Асоціацію ісландських художників тощо.

Проте нова реальність життя в Україні в умовах воєнного часу потребуватиме нових пріоритетів. З 24 лютого частина туристичних підприємств закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство, надаючи свій транспорт для евакуації біженців та для закупівлі чи перевезення гуманітарної допомоги з-за кордону. У тилкових регіонах внутрішній туризм потрохи відновлюється, фірми організують тури Львівською, Івано-Франківською, Закарпатською та Тернопільською областями. Проте, це в основному короткотривалі виїзні тури для внутрішньо переселених осіб. Також відновлюються екскурсійні тури в музеї та замки, що залишались закритими через воєнний стан. Щодо виїзного туризму, то ситуація є дещо іншою – більшість українців цікавлять поїздки за кордон з метою евакуації, а не відпочинку.

Але частина українських туристичних агенцій розпочинає співпрацю з туроператором Rainbow Tours у Польщі, який пропонує тури до Туреччини, Єгипту та інших курортних країн [10].

Нині ресторанно-готельний бізнес з початком війни переформатувався у певні хаби для волонтерської діяльності – розміщення біженців, центри гуманітарної допомоги та організація харчування для ЗСУ та ТРО. Також Асоціація готелів та курортів України розпочала акцію «Visit Ukraine in future» для підтримки української готельної спільноти, яка бере участь у забезпеченні тилу під час військових дій та несе великі фінансові втрати з початком війни [10]. Іноземці, які хочуть підтримати Україну, можуть зробити «благодійні бронювання» номерів в українських готелях на будь-який день протягом 2022 року, відвідати зможуть – після перемоги України у війні. Зокрема, завдяки додатку Airbnb було заброньовано близько 61 тис. ночей майже на 2 млн дол. США.

Щодо внутрішнього туризму, то війна в Україні змусить перебудувати усю сферу туризму, а після завершення бойових дій з'являться нові популярні туристичні дестинації [11]. Нині важливо вже зараз створювати подібні туристичні програми, щоб українці мали розуміння того, що відбулося, і які б розповідали про нашу боротьбу та перемогу своїм дітям та онукам.

За сприяння Державного агентства розвитку туризму буде розроблено проєкт маршрутів пам'яті: частину зруйнованих окупантами об'єктів збережуть для історії, щоб показати, які злочини вчинила країна-агресор в Україні. Мери міст також будуть відновлювати інфраструктуру так, щоб залишити деякі місця недоторканими [12]. Також український проєкт 360war.in.ua створив панорамні фото із звільнених міст Київщини – Бучі, Ірпеня, Гостомеля, Бородянки, Макарова і Горенки. З перших днів війни ці міста київської агломерації зазнали масованих авіаударів і звірств окупації. Кадри зі страченими в Бучі, розстріляними цивільними в евакуаційних машинах з Ірпеня, найбільш зруйнованим містом Київщини Бородянкою облетіли весь світ. Проєкт дозволяє всім охочим побачити в 3D масштабі, як виглядають деокуповані міста, що мужньо захистили Київ ціною зруйнованих домівок і втрачених життів. Нещодавно на сервісі з'явилися кадри руїн літака

«Мрія» – найбільшого і найпотужнішого вантажного судна, яке було знищено внаслідок авіанальоту російської авіації на Гостомель. Побачити можна також ангар і навколишній аеродром, куди здійснювались спроби висадки російського десанту в перші дні війни. В розробці також кадри з Чернігова – північної культурної столиці України. Місто зазнавало щоденного артилерійського вогню по житлових кварталах, його руйнування часто прирівнюють до Маріуполя. Окрім якісних панорамних кадрів фотографа Дмитра Малишева, також надається короткий опис до кожного міста про трагічні події, що відбулись після початку війни [13].

Україна донедавна була однією з небагатьох держав Європи, які не мали привілею членства у Європейській Туристичній Комісії. Протягом останніх місяців команда ДАРТ докладає суттєвих зусиль, аби українське туристичне середовище глибше інтегрувалось у європейську спільноту, а також веде роботу з десятками ключових держав світу для нівелювання будь-якої співпраці з Росією на міжнародній арені. Тепер Європейська туристична комісія офіційно запросила ДАРТ приєднатись до організації. Під час Загальних зборів члени ЄТК – керівники національних туристичних органів (НТО) Європи – висловили свою повну солідарність з Україною і прийняли рішення про початок процедури надання членства ДАРТ щонайменше на три роки на безкоштовній основі. По закінченню цього терміну буде прийняте додаткове рішення про стандартне членство. Основна місія ЄТК – представляти інтереси національних туристичних органів Європи, просувати європейські країни як туристичної дестинації у всьому світі, надавати унікальну експертизу своїм членам та стійку базу для стратегічної співпраці та обміну досвідом. Рішення про компліментарне членство в ЄТК для України надасть змогу ДАРТ користуватися всіма ресурсами цієї організації і залучати інвестицій і фонди у побудову туристичних локацій. Комісія має намір створити Фонд допомоги, кошти з якого буде направлено на відновлення туристичної та рекреаційної інфраструктури України [12].

Висновки. На сьогоднішній день, на нашу думку, одними з найголовніших завдань у сфері туризму є документування шкоди туристичним локаціям, що заподіяні Росією, а також розробка стратегії

відновлення туристичної сфери України. В умовах євроінтеграції для українського туризму відкриваються нові перспективи розвитку та унікальні можливості налагодження співпраці з країнами-учасницями ЄС та ЮНВТО.

Для України, що має вагомий потенціал у туристичній сфері, напрям розвитку туризму повинен бути одним із пріоритетних задля забезпечення збалансованого розвитку території в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів. Зокрема, це:

- збільшення кількості туристів, які здійснюють подорожі в межах України, зокрема, іноземців;

- підвищення рівня валового внутрішнього продукту, зокрема, збільшення частки туристичної індустрії у структурі ВВП;

- збільшення обсягу наданих туристичних послуг та створення нових робочих місць в туристичній та суміжних сферах;

- розбудова туристичної інфраструктури та створення сприятливих умов для подальшого розвитку інфраструктури навколо туристичних магнітів;

- збільшення обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності; підвищення ефективності управління туристичною сферою в регіонах;

- розвиток малого та середнього бізнесу в галузі, залучення інновацій в туризм, створення умов для розвитку ділового туризму;

- підвищення обізнаності потенційних туристів про регіональні туристичні магніти, туристичну привабливість України в цілому, покращення іміджу України у світі;

- створення умов для надання туристичних послуг особам з інвалідністю, у зокрема з вадами зору, слуху і порушеннями опорно-рухового апарату, та іншим маломобільним групам населення;

- імплементація в частині стосовно туристичної сфери Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Україна бере участь у перспективних програмах кооперації у сфері туризму, залучається до впровадження новітніх туристичних технологій, активно використовує глобальну інформаційну мережу, використовує передові методи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Хоодаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 102–112.
2. Сак Т., Біло І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6> (дата звернення: 30.05.2022).
3. Тараненко Г. Г. Розвиток туризму в сучасних умовах: реалії та перспективи. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.90> (дата звернення: 30.05.2022).
4. Паньків Н. Є. Характеристика потенціалу екотуризму України в умовах війни. *Креативний простір в Україні та світі* : кол. моногр. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 154–162.
5. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd> (дата звернення: 30.05.2022).
6. Про роботу Українського культурного фонду під час війни – 10й випуск дайджесту «Хроніки культурного фронту». URL: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (дата звернення: 30.05.2022).
7. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst> (дата звернення: 30.05.2022).
8. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-litva-ta-polshcha-rozpochali-pracyuvati-nad-ocifruvannyam-kulturnoji-spadshchini-ukrajini-novini-ukrajini-11824371.html> (дата звернення: 30.05.2022).
9. Як виглядає туризм під час війни. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974
10. «Visit Ukraine in the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku>.
11. Нова сторінка. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html>.
12. Державне Агентство з розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements> (дата звернення: 30.05.2022).
13. Українці створили 3D-тури зруйнованими Бучею, Бородянкою, Ірпенем та іншими містами Київщини. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi> (дата звернення: 30.05.2022).
14. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1261/1215> (accessed 30 May 2022). (in Ukrainian)
15. Taranenko H. (2022) Rozvytok turizmu v suchasnykh umovakh: realii ta perspektyvy [The tourism development in modern conditions: realities and prospects]. *Efektivna ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902> (accessed 30 May 2022). (in Ukrainian)
16. Pankiv N. E. (2022) Kharakterystyka potentsialu ekoturizmu Ukrainy v umovakh viiny. *Kreatyvnyi prostor v Ukraini ta sviti: kol. monohr* [Characteristics of ecotourism potential of Ukraine in war conditions. space of Ukraine and the world: col. monograph]. Kharkiv: SG NTM “New Course”, pp. 154–162. (in Ukrainian)
17. Zahalni vtraty ekonomiky, ponoseni v khodi viiny. *Kyivska shkola ekonomiky* [Total economic losses incurred during the war. Kyiv School of Economics] (2022). Available at: <https://kse.ua/en/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd> (accessed 30 May 2022).
18. Pro robotu Ukrainskoho kulturnoho fondu pid chas viiny – 10i vypusk daidzhestu «Khroniky kulturnoho frontu» [About the work of the Ukrainian Cultural Foundation during the war – 10th issue of the digest “Chronicles of the Cultural Front”] (2022). Available at: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (accessed 30 May 2022).
19. Povnomasshtabne vtronnennia Rosii v Ukrainu: istorychnyi kontekst [Full-scale Russian invasion of Ukraine: historical context] (2022). Available at: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst> (accessed 30 May 2022).
20. Ukraina, Lytva ta Polshcha rozpochaly pratsiuvaty nad otsyfruvanniam kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Ukraine, Lithuania and Poland have begun work on digitizing Ukraine’s cultural heritage] (2022). Available at: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-litva-ta-polshcha-rozpochali-pracyuvati-nad-ocifruvannyam-kulturnoji-spadshchini-ukrajini-novini-ukrajini-11824371.html> (accessed 30 May 2022).
21. Yak vyhliaidaie turizm pid chas viiny [What does tourism look like during the war?] (2022). Available at: https://zaxid.net/statti_tag50974 (accessed 30 May 2022).
22. «Visit Ukraine in the future»: ukrainski hoteli v hariachykh tochkakh prosiat svit pro pidtrymku [“Visit Ukraine in the future”: Ukrainian hotels in hot spots are asking the world for support] (2022). Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku> (accessed 30 May 2022).
23. Nova storinka. Yak viina zmynt mandrivky Ukrainoiu pislia peremohy nad vorohom [New page. How the war will change Ukraine’s travels after defeating the enemy] (2022). Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html> (accessed 30 May 2022).
24. Derzhavne Ahentstvo z rozvytku turizmu [State Agency for Tourism Development] (2022). Available at: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements> (accessed 30 May 2022).
25. Ukrainci stvorily 3D-tury zruinovanyymi Bucheiu, Boriadankoiu, Irpenem ta inshymy mistamy Kyivshchyny [Ukrainians created 3D tours of the destroyed Bucha, Borodyanka, Irpen and other cities of Kyiv region] (2022). Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi> (accessed 30 May 2022).

REFERENCES:

1. Plotnikova M., Yakobchuk V., Khodakovskiy Ye., Voytenko A., Kolesnikova M. (2022). Derzhavna polityka realizatsii turystychnoho potentsialu Ukrainy [State policy of the Ukraine tourist potential realization]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 102–112. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.3.102> (in Ukrainian)
2. Sak T., Bilo I., Tkachuk Ju. (2022). Ekologo-ekonomichni naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny [Ecological and economic consequences of the Russian-Ukrainian war]. *Economy and society*, no. 38. Available at:

Стаття надійшла до редакції 31.05.2022.
The article was received 31 May 2022.